

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.05.2002, sp. zn. 29 Cdo 2086/2000, ECLI:CZ:NS:2002:29.CDO.2086.2000.1

Číslo: 27/2003

Právní věta: K předpokladům, za nichž lze vyhovět žalobě na vyloučení věci ze soupisu majetku konkursní podstaty (§ 19 zákona č. 328/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů), patří mimo jiné i to, že žalobu podala jiná osoba než úpadce a že v době, kdy soud rozhoduje o vyloučení věci (§ 154 odst. 1 o. s. ř.), trvají účinky konkursu a věc je nadále sepsána v konkursní podstatě. Věřitel, který nepřihlásil svou pohledávku do konkursu, ač tuto povinnost měl, nemůže být po dobu trvání konkursu uspokojen z majetku konkursní podstaty; to platí i pro zajištěné věřitele (§ 28 odst. 1 zákona). Z povahy zástavního práva plyne, že zpeněžení zástavy v konkursu vedeném na majetek osobního dlužníka má přednost před jejím zpeněžením v konkursu vedeném na majetek zástavního dlužníka - vlastníka zástavy. Práva a povinnosti spojené se soupisem majetku do konkursní podstaty svědčí tomu správci konkursní podstaty, který majetek sepsal jako první. Správce konkursní podstaty úpadce je i v průběhu sporu o vyloučení věci ze soupisu majetku konkursní podstaty oprávněn věc držet, užívat a používat její plody a užitky (například ji pronajímat a inkasovat nájemné), a to bez zřetele k tomu, zda je úpadce vlastníkem věci.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 30.05.2002

Spisová značka: 29 Cdo 2086/2000

Číslo rozhodnutí: 27

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Konkurs, Žaloba vylučovací (excindační), Zástavní právo

Předpisy: § 1 odst. 1 předpisu č. 328/1991Sb.

§ 151a odst. 5 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 151f odst. 5 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 151g odst. 5 předpisu č. 40/1964Sb.

§ 19 odst. 3 předpisu č. 328/1991Sb.

§ 2 odst. 3 předpisu č. 328/1991Sb.

§ 27 odst. 5 předpisu č. 328/1991Sb.

§ 28 odst. 5 předpisu č. 328/1991Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

K r a j s o u d v Hradci Králové rozsudkem ze dne 19. 10. 1999 zamítl žalobu, jíž se žalobce domáhal toho, aby z konkursní podstaty úpadkyně R., s. r. o., byly vyloučeny ve výroku označené nemovitosti. Soud prvního stupně – cituje ustanovení § 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu

a vyrovnání (dále též jen „ZKV“), v tehdy platném znění – dospěl po provedeném dokazování k závěru, že právu správce konkursní podstaty vyžádat a vymáhat v citovaném ustanovení uvedená plnění (tedy i vynucovat je cestou soudního či jiného řízení) odpovídá povinnost osob, které pohledávky vůči úpadci zajišťují, toto plnění správci poskytnout. K tomu, aby správce byl v těchto případech aktivně legitimován označená plnění vyžádat a vymáhat, je třeba plnění osob, které zajišťují pohledávky vůči úpadci, zapsat do konkursní podstaty úpadce. Odtud vyplývá, že žalovaný jako správce konkursní podstaty sepsal nemovitosti do konkursní podstaty oprávněně, neboť šlo o plnění, kterým žalobce zajišťoval pohledávky vůči úpadkyni.

K odvolání žalobce V r c h n í s o u d v Praze rozsudkem ze dne 18. 5. 2000 změnil rozsudek soudu prvního stupně tak, že žalovaný je povinen vyloučit nemovitosti z konkursní podstaty úpadkyně R., s. r. o., do tří dnů od právní moci rozsudku. Odvolací soud poukázal na to, že vlastníkem nemovitostí a zástavním dlužníkem je společnost E., a. s., zástavními věřiteli P., a. s., a I. P. b., a. s., a osobním dlužníkem společnost R., s. r. o. Na tomto základě zdůraznil, že zástavní právo je jedním z právních prostředků zajištění závazků a slouží k zajištění pohledávky a jejího příslušenství, přičemž předpokladem vzniku zástavního práva je platný (hlavní) zajišťovaný závazek. Obsahem vztahu ze zástavního práva je právo věřitele navrhnout prodej zástavy v případě, že zajištěný závazek nebyl řádně a včas splněn; povinnost zástavního dlužníka pak spočívá ve strpění realizace zástavního práva k zástavě. Vzhledem k tomu není podle odvolacího soudu namístě závěr, že správce konkursní podstaty úpadce – dlužníka z úvěrové smlouvy je oprávněn zapsat do konkursní podstaty úpadce i nemovitosti, kterými zástavní dlužník zajišťoval pohledávky vůči úpadci – dlužníkovi. Postupem žalovaného (to jest zapsáním předmětu zástavních smluv do konkursní podstaty dlužníka z hlavního závazkového vztahu) nelze nahradit postup dle § 27 odst. 5 ZKV. Jestliže by žalovaný chtěl postupovat podle tohoto ustanovení, pak by musel od zástavního dlužníka vymáhat plnění ve prospěch podstaty. Pouze na základě tohoto oprávnění však nelze dovozovat právo žalovaného zapsat předmět zástavní smlouvy do konkursní podstaty úpadkyně R., s. r. o. Nelze ani přehlédnout, že zástavní smlouva je soukromoprávní vztah mezi dvěma účastníky, který byl v době uzavírání obou zástavních smluv jednoznačně definován ustanovením § 151a obč. zák. a § 299 obch. zák. Účastníci smluv tedy uzavírali smlouvu s vědomím, jaká práva a povinnosti z tohoto vztahu vyplývají, přičemž povinnost zástavního dlužníka odpovídá jen tomu, co plyne z podstaty práva, to jest trpět jeho zajišťovací a uhrazovací funkcí. Nemovitosti tudíž neměly být zařazeny do konkursní podstaty úpadkyně R., s. r. o.

Žalovaný podal proti rozsudku odvolacího soudu včas dovolání, namítaje, že spočívá na nesprávném právním posouzení věci (tedy, že je dán dovolací důvod dle § 241 odst. 3 písm. d/ o. s. ř.). Konkrétně dovolatel poukazuje na to, že zákon v nastalé situaci nedává správci konkursní podstaty jinou možnost, než zapsat nemovitosti zastavené ve prospěch věřitelů společnosti R., s. r. o., do konkursní podstaty. Řešený právní vztah nelze zdůvodnit (z pohledu hmotného práva) výkladem příslušných ustanovení občanského zákoníku (jak to učinil odvolací soud). Za stavu, kdy oba účastníci právního vztahu jsou v konkursu, je nutno postupovat podle ustanovení zákona o konkursu a vyrovnání. Věřitelé úpadkyně R., s. r. o., nemají možnost postupovat podle občanského zákoníku a jelikož nejsou věřiteli úpadkyně E., a. s., nemají možnost uspokojení ani v konkursním řízení vedeném vůči této úpadkyni. Povinnost zástavního dlužníka – E., a. s., přešla na správce konkursní podstaty JUDr. K., který je v podmínkách konkursního řízení povinen strpět (stejně, jako by tuto povinnost měl zástavní dlužník) jeho zajišťovací a uhrazovací funkci. V konkursním řízení to lze provést jen zapsáním zástavy do konkursní podstaty úpadce, kde své pohledávky přihlásili zástavní věřitelé. Jediným možným, logicky a prakticky zdůvodnitelným právním posouzením věci je ponechání nemovitostí v konkursní podstatě úpadkyně R., s. r. o. Odvolací soud byl zřejmě při svém výkladu veden myšlenkou dispoziční volnosti zástavního věřitele a zástavce, když zástavce se může mimo vůli zástavního dlužníka dohodnout se zástavním věřitelem o úhradě nebo zajištění dluhu v jiné formě nebo na jiném předmětu. Tato úvaha je však v podmínkách, kdy zástavce a dlužník zástavního věřitele jsou v

konkursu, nefunkční a nepraktická. Promítnuto do praxe právní posouzení věci odvolacím soudem znamená, že správce konkursní podstaty úpadkyně R., s. r. o., nemůže ani účinně žádat správce konkursní podstaty úpadkyně E., a. s., o poskytnutí plnění ve prospěch konkursní podstaty úpadkyně R., s. r. o. Rozpor mezi ustanovením § 27 odst. 5 ZKV a § 151a a násl. obč. zák. lze řešit pouze potvrzením rozsudku soudu prvního stupně. Prodejem nemovitostí v konkursní podstatě úpadkyně E., a. s., zástavní právo váznoucí na nemovitostech dle § 28 odst. 5 ZKV definitivně zanikne. Proto dovolatel požaduje, aby Nejvyšší soud napadený rozsudek zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Žalobce ve vyjádření navrhl dovolání zamítnout, máje odvolací rozhodnutí za správné. Při podání žaloby se žalobce řídil právním názorem formulovaným v publikaci Zoulík, F.: Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. 3. vydání Praha, C. H. Beck 1998, kde je výslovně dovozováno (srov. str. 156), že je-li zástavce osobou odlišnou od dlužníka, na jehož majetek byl prohlášen konkurs, zůstává úpadce i nadále osobním dlužníkem, vedle něj je zde však vlastník zástavy jako zástavní dlužník. Zástava již nepatří do konkursní podstaty, neboť není ve vlastnictví úpadce a není zde zákonného ustanovení, které by rozšířilo konkursní podstatu. Správce konkursní podstaty splní povinnost, již mu ukládá ustanovení § 27 odst. 5 ZKV, stejným způsobem, jakým zástavní věřitel uplatňuje své právo vůči zástavnímu dlužníku, jenž není osobním dlužníkem, totiž tak, že jej bude žalovat na strpění uspokojení své pohledávky z předmětu zástavy (srov. např. též Fiala, J. in: Bulletin advokacie č. 2, ročník 1997, str. 28-29). Žalobci je znám výklad podaný Nejvyšším soudem k citovanému ustanovení ve stanovisku jeho občanskoprávního a obchodního kolegia (ze dne 17. 6. 1998), [Cpjn 19/98](#) (uveřejněném pod číslem 52/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek) – dále též jen „stanovisko“, pokládá jej však za nesprávný. Ve své podstatě tento výklad dává správci konkursní podstaty větší oprávnění, než má zástavní věřitel podle § 151a a násl. obč. zák. nebo § 299 obch. zák. Proti tomuto extenzivnímu výkladu pak hovoří i obsah novely zákona o konkursu a vyrovnání, provedený zákonem č. 105/2000 Sb., který teprve zavedl zcela konkrétní systém a zákonnou oporu (např. v ustanoveních § 6 odst. 3, § 13 odst. 3 a § 20 odst. 4 ZKV) pro takto široké užití § 27 odst. 5 ZKV. Výklad přijatý Nejvyšším soudem nemá podle žalobce oporu ve znění zákona o konkursu a vyrovnání účinném před 1. květnem 2000 a je diskutabilní, zda vzhledem k dosud nezměněné úpravě zástavního práva obsažené v občanském zákoníku a v obchodním zákoníku není nová úprava zahrnutá do zákona o konkursu a vyrovnání v rozporu s ústavními zárukami danými Listinou základních práv a svobod co do neoprávněnosti zásahů do vlastnického práva. Bez zřetele k výše uvedenému dovolatel neprokázal, že by vůči žalobci, případně vůči úpadci, postupoval stanoveným způsobem a uplatnil právo na realizaci zástavy. Správný je názor odvolacího soudu, že bez individuálního aktu aplikace práva (tedy bez pravomocného soudního rozhodnutí) nebyl dovolatel oprávněn majetek, který není ve vlastnictví úpadce, svémocně zapsat do konkursní podstaty.

Žalobce nesouhlasí ani s tvrzením dovolatele, že věřitelé úpadkyně R., s. r. o., nemají možnost postupovat podle ustanovení občanského zákoníku, protože nejsou věřiteli úpadkyně E., a. s. Zástavním věřitelům nepochybně zůstává právo (nepeněžitá pohledávka) domáhat se proti žalobci uspokojení prodejem zástavy. Tuto pohledávku musí v konkursu předepsaným způsobem uplatnit a v případě incidenčního sporu budou nepochybně proti žalobci úspěšní. Žalobce je naopak názoru, že při existenci takového soudního rozhodnutí by správce konkursní podstaty byl vázán jeho obsahem a výtěžek z prodeje předmětu by až do celé výše dluhu (nikoli jen v rozsahu 70 %) musel být vydán zástavnímu věřiteli.

Faktem zůstává, že dovolatel zde poukazuje na okolnost, kterou zákon o konkursu a vyrovnání neřeší, totiž na případ, kdy jak na majetek osobního dlužníka, tak na majetek zástavního dlužníka byl prohlášen konkurs. Zde žalobce poznamenává, že zákon o konkursu a vyrovnání vůbec nedává správci konkursní podstaty zástavního dlužníka možnost „nezapsat“ majetek ve vlastnictví úpadce do konkursní podstaty, byť je zatížen zástavním právem ve prospěch třetí osoby jako zástavního věřitele.

Žalobce je si na druhé straně vědom toho, že postavení zástavního věřitele vůči zástavnímu dlužníku, který není osobním dlužníkem, ohledně realizace zástavního práva je značně problematické a prakticky podle dosavadní právní úpravy a judikatury nemožné. Potud odkazuje na závěry formulované ve výše cit. článku v Bulletinu advokacie v tom směru, že existující situaci lze řešit jen změnou právní úpravy.

Podle bodu 17., hlavy první, části dvanácté, zákona č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu vydaným přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona nebo vydaným po řízení provedeném podle dosavadních právních předpisů se projednají a rozhodnou podle dosavadních právních předpisů (to jest podle občanského soudního řádu ve znění účinném před 1. lednem 2001).

Dovolání je přípustné dle § 238 odst. 1 písm. a) o. s. ř. a je i důvodné. Nejvyšší soud proto napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Vady, k nimž dovolací soud přihlíží z úřední povinnosti, nejsou dovoláním namítány a z obsahu spisu se nepodávají; dovolacím důvodem dle ustanovení § 241 odst. 3 písm. d) o. s. ř., je pak dovolací soud vázán včetně toho, jak jej dovolatel obsahově vymezil (srov. § 242 odst. 1 a 3 o. s. ř.). Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval.

Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, nebyl dovoláním zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází. Pro právní posouzení věci jsou rozhodné především skutkové závěry, podle kterých:

- 1) I. P. b., a. s. (zástavní věřitel), uzavřela dne 13. 12. 1993 s obchodní společností E., a. s. (zástavce a současně i zástavní dlužník), smlouvu o zřízení zástavního práva k nemovitostem, o něž se vede spor (vlastnický připsaným zástavci), a to k zajištění pohledávky zástavního věřitele ve výši 10 000 000 Kč proti obchodní společnosti R., s. r. o. (osobní dlužník), z úvěrové smlouvy uzavřené mezi zástavním věřitelem a osobním dlužníkem dne 13. prosince 1993;
- 2) P., a. s. (zástavní věřitel), uzavřela dne 29. 9. 1994 s obchodní společností E., a. s. (zástavce a současně i zástavní dlužník), smlouvu o zřízení zástavního práva k nemovitostem, o něž se vede spor (vlastnický připsaným zástavci), a to k zajištění pohledávky zástavního věřitele ve výši 12 600 000 Kč proti obchodní společnosti R., s. r. o. (osobní dlužník), z úvěrové smlouvy uzavřené mezi zástavním věřitelem a osobním dlužníkem dne 29. 9. 1994;
- 3) na základě výše označených zástavních smluv provedl příslušný katastrální úřad zápis vkladu zástavních práv do katastru nemovitostí;
- 4) správce konkursní podstaty obchodní společnosti R., s. r. o. (na jejíž majetek byl prohlášen konkurs usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. 1. 1997), sepsal zastavené nemovitosti do konkursní podstaty této úpadkyně;
- 5) správce konkursní podstaty obchodní společnosti E., a. s. (na jejíž majetek byl prohlášen konkurs usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 29. 1. 1998), podal žalobu v této věci ve lhůtě určené soudem, který prohlásil konkurs na majetek obchodní společnosti R., s. r. o.

V době uzavření obou úvěrových a zástavních smluv platil zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákonů č. 58/1969 Sb., č. 131/1982 Sb., č. 94/1988 Sb., č. 188/1988 Sb., č. 87/1990 Sb., č. 105/1990 Sb., č. 116/1990 Sb., č. 87/1991 Sb., č. 509/1991 Sb. a č. 264/1992 Sb., přičemž jeho ustanovení § 151a až § 151j, o zástavním právu, nedoznala změny až do 1. září 1998, kdy nabyl účinnosti zákon č. 165/1998 Sb., kterým se mění zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. V rozhodnutích uveřejněných pod čísly 70/2000 a 34/2001 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (na jejichž argumentaci v podrobnostech odkazuje) pak Nejvyšší soud formuloval a odůvodnil závěr, podle kterého, jestliže nárok zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy vznikl před účinností zákona č. 165/1998 Sb. (jako je tomu v tomto případě), řídí se i v době po 1. září 1998 ustanovením § 151f obč. zák. ve znění účinném do 31. srpna 1998. Od tohoto závěru nemá Nejvyšší soud důvod odchytil se ani v této věci, takže při dalších úvahách pokládá za rozhodný výklad občanského zákoníku ve znění zákonů č. 58/1969 Sb., č. 131/1982 Sb., č. 94/1988 Sb., č. 188/1988 Sb., č. 87/1990 Sb., č. 105/1990 Sb., č. 116/1990 Sb., č. 87/1991 Sb., č. 509/1991 Sb., č. 264/1992 Sb., č. 267/1994 Sb., č. 104/1995 Sb., č. 118/1995 Sb., č. 89/1996 Sb., č. 94/1996 Sb., č. 227/1997 Sb. a č. 91/1998 Sb.

Jelikož konkurs na majetek osobního dlužníka byl prohlášen dne 15. 1. 1997 a nemovitosti byly (dle žalobních tvrzení, jimž v předchozích fázích řízení nikdo neopponoval) sepsány do konkursní podstaty osobního dlužníka dne 18. 2. 1998, založil Nejvyšší soud své další závěry především na výkladu ustanovení zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění účinném do 31. 3. 1998, to jest ve znění zákonů č. 122/1993 Sb., č. 42/1994 Sb., č. 74/1994 Sb., č. 117/1994 Sb., č. 156/1994 Sb., č. 224/1994 Sb., č. 84/1995 Sb., č. 94/1996 Sb. a č. 151/1997 Sb. (posledně citovaná novela sice nabyla účinnosti až 1. ledna 1998, na níže zkoumaná ustanovení zákona o konkursu a vyrovnání však neměla žádného vlivu).

Podle ustanovení § 19 ZKV, jsou-li pochybnosti, zda věc náleží do podstaty, zapíše se do soupisu podstaty s poznámkou o nárocích uplatněných jinými osobami anebo s poznámkou o jiných důvodech, které zpochybňují zařazení věci do soupisu (odstavec 1). Soud uloží tomu, kdo uplatňuje, že věc neměla být do soupisu zařazena, aby ve lhůtě určené soudem podal žalobu proti správci. V případě, že žaloba není včas podána, má se za to, že věc je do soupisu pojata oprávněně (odstavec 2).

K předpokladům, za nichž soud může vyhovět žalobě o vyloučení věci ze soupisu majetku konkursní podstaty (excindační žalobě), patří, že:

- 1) věc byla správcem konkursní podstaty příslušného úpadce vsutku pojata do soupisu majetku konkursní podstaty;
- 2) excindační žaloba podaná osobou odlišnou od úpadce došla soudu nejpozději posledního dne lhůty určené této osobě k podání žaloby výzvou soudu, který prohlásil konkurs (nejde o lhůtu určenou k procesnímu úkonu příslušné osoby v konkursním řízení, nýbrž o lhůtu pro uplatnění práva u soudu, to jest o lhůtu hmotněprávní – srov. citované stanovisko, bod XXIX., str. 199 /375/, jakož i důvody rozsudku Nejvyššího soudu uveřejněného pod číslem 44/2002 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek);
- 3) žalovaným je správce konkursní podstaty (§ 19 odst. 2, věta první, ZKV);
- 4) v době, kdy soud rozhoduje o vyloučení věci (§ 154 odst. 1 o. s. ř.), trvají účinky konkursu a věc je nadále sepsána v konkursní podstatě (nebyla v mezidobí ze soupisu majetku konkursní podstaty vyloučena správcem);
- 5) osoba, která se domáhá vyloučení věci ze soupisu, prokázala nejen to, že věc neměla být do soupisu zařazena, nýbrž i to, že právo, které vylučovalo zařazení věci do soupisu majetku

konkursní podstaty, svědčí jí (srov. rozsudek Nejvyššího soudu uveřejněný pod číslem 58/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, bod XXIX. stanoviska, str. 374 /198/, poslední odstavec a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. února 2002, sp. zn. [29 Cdo 342/2000](#), uveřejněný v časopise Soudní judikatura č. 4, ročník 2002, pod číslem 71).

Pro výsledek dovolacího řízení je určující, zda je dána poslední z vypočtených podmínek (o splnění předchozích čtyř neměli pochybnosti účastníci řízení ani soudy nižších stupňů).

Dle ustanovení § 27 odst. 5 ZKV v rozhodném znění platilo, že od osob, které zajišťují pohledávky vůči úpadci (ručitelé, osobně ručící společníci apod.), si správce vyžádá a vymáhá plnění ve prospěch podstaty; jakmile je toto plnění poskytnuto, stane se pohledávka této osoby pohledávkou v konkursu, aniž by bylo třeba ji přihlásit. Tato úprava bylo přitom do zákona o konkursu a vyrovnání vtělena (s účinností od 1. června 1996) až novelou provedenou zákonem č. 94/1996 Sb., kterým se mění a doplňují zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

V době, kdy o věci rozhodoval soud prvního stupně, doznalo ustanovení § 27 odst. 5 ZKV další změny, když novelou provedenou s účinností od 1. dubna 1998 zákonem č. 12/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, bylo jeho dosavadní znění nahrazeno textem, podle kterého „od osob, které zajišťují pohledávky vůči úpadci, si správce vyžádá a vymáhá plnění ve prospěch podstaty; jakmile je toto plnění poskytnuto, stane se pohledávka této osoby pohledávkou v konkursu, aniž by bylo třeba ji přihlásit. Ustanovení tohoto odstavce neplatí, jde-li o ručitele“.

Ačkoliv v době rozhodování odvolacího soudu již (od 1. května 2000) platil zákon o konkursu a vyrovnání ve znění zákona č. 105/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, odvolací soud odvolání správně projednal a rozhodl podle dosavadních předpisů (srov. čl. II. bod 3 citovaného zákona).

Podle ustanovení § 1 odst. 1 ZKV ve znění, jež se od přijetí zákona nezměnilo, účelem tohoto zákona je uspořádání majetkových poměrů dlužníka, který je v úpadku.

Dle ustanovení § 2 odst. 3 ZKV ve znění, které platilo až do 1. května 2000 (s tím, že v době do 30. června 1994 šlo o § 2 odst. 2), cílem konkursu nebo vyrovnání je dosáhnout poměrného uspokojení věřitelů z dlužníkovy majetku.

Pro konkursní řízení je typické, že je zde více věřitelů, kteří uplatňují více majetkových nároků společně (v jediném řízení) vůči jedinému dlužníku a kteří se z dlužníkovy majetku (případně z majetku, na nějž se pro tyto účely hledí, jako na dlužníkův majetek, ač je vlastnický připsán osobám jiným) uspokojí poměrně. Podstatu konkursního řízení ostatně vystihuje samo slovo „konkurs“, jež pochází z latinského termínu „concursum creditorum“, odrážejícího fakt, že jde o souběh věřitelů formou přihlašování pohledávek za účelem jejich uspokojení z konkursní podstaty. Tomu odpovídá též definice účastenství v konkursním řízení (srov. § 7 ZKV), která se ve fázi konkursu začínající dnem prohlášení konkursu na majetek dlužníka vztahuje na věřitele, kteří přihlásili své pohledávky do konkursu (srov. dále bod XVIII stanoviska, str. 183-184 /359-360/). Má-li být v tomto rámci naplněn účel zákona o konkursu a vyrovnání a cíl konkursu, pak nemůže po prohlášení konkursu dojít (nestanoví-li zákon výslovně jinak) k uspokojení pohledávek úpadcových věřitelů jinak než prostřednictvím konkursu, a to bez zřetele k tomu, zda pohledávky budou zcela nebo zčásti uhrazeny až prostřednictvím rozvrhu (§ 30 ZKV), nebo (např. jako pohledávky za podstatou) již v průběhu konkursního řízení (srov. 31 odst. 1 ZKV). Proto také zákon o konkursu a vyrovnání na dalších

místech označuje plnění, jichž by se (nad rámec v něm výslovně vymezený) po prohlášení konkursu dostalo od dlužníka jen některým věřitelům, za právně neúčinná nebo odporovatelná a zabraňuje tomu, aby si věřitelé vynutili úhradu svých pohledávek v soudních sporech mimo konkurs (srov. např. § 14 odst. 1 písm. a/, c/, d/ a e/, § 15 a § 16 ZKV); takovým jednáním by totiž bylo mařeno částečné uspokojení pohledávek ostatních věřitelů.

Výjimkou v uvedeném směru nejsou ani věřitelé s nároky na oddělené uspokojení pohledávek („oddělení věřitelé“), mezi něž patří i věřitelé pohledávek zajištěných zástavním právem (srov. § 28 odst. 1 a § 31 odst. 1 ZKV). Přestože zákon o konkursu a vyrovnání v rozhodném období přiznával odděleným věřitelům právo, aby jejich pohledávka byla i před rozvrhem uspokojena z výtěžku prodeje věci, na níž vázne zástavní nebo zadržovací právo, stíhala (a dosud stíhá) i tyto věřitele povinnost přihlásit pohledávku do konkursu. Opačný postup by opět vedl k popření cíle konkursu, neboť by ve svém důsledku – proto, že pohledávku, která není přihlášena, ač má být uspokojena z majetku konkursní podstaty, nelze přezkoumat (srov. § 21 odst. 1 ZKV), a tedy ani účinně popřít její pravost, výši nebo pořadí, včetně popření práva na oddělené uspokojení (§ 21 odst. 2, § 23 a § 24 ZKV) – krátil práva ostatních konkursních věřitelů co do možnosti docílit tímto popřením lepšího poměrného uspokojení svých (řádně zjištěných) pohledávek. Věřitel, který nepřihlásil svou pohledávku do konkursu, ač tuto povinnost měl, nemůže být po dobu trvání konkursu uspokojen z majetku konkursní podstaty. Zpeněžení tohoto majetku v konkursu pak od přijetí zákona o konkursu a vyrovnání mělo (bez zřetele k tomu, že výslovná úprava v dotčeném směru se stala součástí zákona o konkursu a vyrovnání až na základě zákona č. 94/1996 Sb.) za následek zánik práv na oddělené uspokojení na tomto majetku vážnoucích, včetně zániku zástavních práv věřitelů, kteří své zajištěné pohledávky do konkursu vůbec nepřihlásili (srov. i bod XXXVI, stanoviska, str. 206 /382/, in fine). Jiná interpretace by byla v rozporu se zásadami popsány výše jako ty, které zajišťují účinnou ochranu věřitelů dlužníka, jenž se ocitl v konkursu.

Zbývá určit, jak realizaci práva zástavního věřitele na oddělené uspokojení v konkursu ovlivňuje fakt, že zástavním dlužníkem je osoba odlišná od osobního dlužníka. Ustanovení § 28 ZKV ani v rozhodné době nečinilo rozdíl ve způsobu uspokojení zástavních práv oddělených věřitelů podle toho, zda je zástava ve vlastnictví úpadce nebo jiné osoby. Z pohledu daného zajišťovacího institutu je to plně logické, neboť zástavní právo je tzv. právem věcným, které nepůsobí jen mezi zástavcem a zástavním věřitelem, nýbrž i vůči třetím osobám. Umožňuje proto, aby zástavní věřitel dosáhl uspokojení své pohledávky ze zástavy i tehdy, změní-li se po vzniku zástavního práva vlastník zastavené věci. Při realizaci uhrazovací funkce zástavního práva je zástava majetkem sloužícím ke krytí dlužníkovu závazku bez zřetele k tomu, že dlužník mezitím za podmínek, za nichž zástavní právo zůstává zachováno, vlastnictví zástavy pozbyl, nebo že vlastníkem zástavy nikdy ani nebyl; (jen) v tomto smyslu se na zástavu pohlíží jako na majetek osobního dlužníka. Plnému prosazení cíle konkursu (srov. opět § 2 odst. 3 ZKV) i zde odpovídá, že plnění zástavního dlužníka odlišného od osobního dlužníka, který je v konkursu, se může za trvání konkursu (s účinky řádného splnění dluhu ze zástavní smlouvy) dostat zástavnímu věřiteli jen prostřednictvím konkursu (postupem dle § 28 ZKV), i to jen v případě, že zástavní věřitel svou pohledávku v konkursu řádně přihlásil. Jinak řečeno, je-li osobní dlužník v konkursu, zproští se zástavní dlužník povinnosti plnit (uspokojit zástavního věřitele v rozsahu zajištění ze zástavy) jen tím, že plní ve prospěch podstaty (vedle toho, že správci konkursní podstaty umožní zpeněžení zástavy, typicky tak, že – ve smyslu ustanovení § 151g obč. zák. ve znění účinném před 1. lednem 2001 a § 170 obč. zák. ve znění účinném od tohoto data – uhradí zajištěnou pohledávku nebo /převyšuje-li zajištěná pohledávka cenu zástavy/ složí cenu zástavy). Lze-li i na základě ustanovení zákona o konkursu a vyrovnání ve znění účinném do 31. května 1996 dovodit povinnost zástavního dlužníka jako osoby, jejíž majetek zajišťuje pohledávku vůči úpadci, plnit ve prospěch konkursní podstaty, plyne odtud i oprávnění správce konkursní podstaty splnění této povinnosti vymáhat.

Úpravou začleněnou do ustanovení § 27 odst. 5 ZKV od 1. června 1996 tedy zákon o konkursu a vyrovnání po obsahové stránce nedoznal změn, když v tomto ustanovení formulovaná práva a povinnosti byla – jak rozvedeno výše – pro dobu před 1. červnem 1996 dovoditelná výkladem, včetně závěru, že jakmile zástavní dlužník poskytne odpovídající plnění ve prospěch konkursní podstaty, stane se jeho pohledávka pohledávkou v konkursu, aniž by bylo třeba ji přihlásit. Změna § 27 odst. 5 ZKV, provedená s účinností od 1. dubna 1998 zákonem č. 12/1998 Sb., již na obsah posuzovaného právního vztahu žádný vliv neměla, neboť jejím prostřednictvím byla toliko výslovně uplatněna výjimka pro ručitele, mezi něž zástavní dlužník nepatří. Shodné závěry Nejvyšší soud formuloval již v rozsudku uveřejněném pod číslem 74/2001 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek a nevidí důvodu se od nich odchýlit ani v této věci.

Jestliže při realizaci uhrazovací funkce zástavního práva je zástava majetkem sloužícím ke krytí dlužníkovu závazku bez zřetele k tomu, že dlužník mezitím za podmínek, za nichž zástavní právo zůstává zachováno, vlastnictví zástavy pozbyl, nebo že vlastníkem zástavy nikdy ani nebyl a jestliže se (jen) v tomto smyslu na zástavu pohlíží jako na majetek osobního dlužníka, pak odtud plyne i odpověď na otázku, jakým způsobem měl správce konkursní podstaty osobního dlužníka v době, kdy to zákon o konkursu a vyrovnání neřešil výslovně, vymáhat od zástavního dlužníka plnění ve prospěch konkursní podstaty osobního dlužníka. Nástrojem, jež měl k dispozici, byl soupis majetku, kterým třetí osoby zajišťují pohledávky vůči úpadci, do konkursní podstaty, s tím, že osoby, jejichž majetek byl takto sepsán, mohly – jak rozvedeno výše – zabránit jeho zpeněžení tím, že do konkursní podstaty uhradí zajištěnou pohledávku nebo (převyšuje-li zajištěná pohledávka cenu zástavy) složí cenu zástavy. Tomu odpovídají též závěry rozhodnutí uveřejněného pod číslem 66/2001 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

Pro úplnost se dodává, že žalobcem nabízený způsob vymáhání plnění správcem konkursní podstaty proti zástavnímu dlužníku (opíraný o závěry výše cit. článku z Bulletinu advokacie) byl Nejvyšším soudem již dříve odmítnut jako v praxi nerealizovatelný (srov. usnesení Nejvyššího soudu uveřejněná pod čísly 30/1998 a 46/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek).

Na uvedené závěry nemá žádného vlivu okolnost, že v konkursu se vedle osobního dlužníka ocitl i zástavní dlužník (vlastník nemovitosti). Řešení otázky, zda v takovém případě má přednost konkursní podstata osobního dlužníka nebo zástavního dlužníka (vlastníka nemovitosti), tkví opět v obecné úpravě zajištění závazku zástavním právem. Zástavní dlužník je osobou, která je povinna strpět, aby k úhradě závazku osobního dlužníka vůči zástavnímu věřiteli bylo použito výnosu z prodeje jejího majetku (výnosu z prodeje zástavy). Prohlášení konkursu na majetek zástavního dlužníka tuto zásadu (podávající se i z pozitivní úpravy institutu zástavního práva v občanském zákoníku) v žádném směru neprolamuje.

Při řádném průběhu konkursů prohlášených jak na majetek osobního, tak na majetek zástavního dlužníka by tedy mělo mít zásadně vždy přednost zpeněžení zastavené nemovitosti v konkursu vedeném na majetek osobního dlužníka. Tento závěr je však nutno vnímat ve spojení s omezeními, jež zpeněžení nemovitosti v konkursní podstatě osobního dlužníka klade institut soupisu majetku konkursní podstaty jiného úpadce (typicky zástavního dlužníka). V praxi totiž nelze vyloučit, že pochybnosti o tom, zda věc náleží do podstaty, budou ohledně jedné a téže věci sdílet (jako v posuzované věci) správci konkursních podstat více úpadců, takže – obecně vzato – důvod k soupisu věci do příslušné konkursní podstaty bude mít každý z nich (srov. opět § 19 odst. 1 ZKV). Z hlediska práv, jež se pojí se soupisem, včetně práva věc (v souladu s ustanovením § 123 obč. zák.) i po dobu trvání sporu o jejím vyloučení ze soupisu držet, užívat a požívat její plody a užitky (např. pronajímat ji a inkasovat nájemné), má však vždy přednost správce, který věc sepsal jako první (datum prohlášení konkursu ani vztah úpadce k věci zde rozhodné nejsou).

Je-li nemovitost sepsána do konkursní podstaty úpadce, může osoba, která se domnívá, že jí svědčí

právo, které soupis vylučuje, toto své právo účinně prosadit právě prostřednictvím vylučovací žaloby dle § 19 odst. 2 ZKV. Uvedené platí bez zřetele k tomu, kdo je skutečným vlastníkem sepsané nemovitosti, jakož i bez zřetele k tomu, že na majetek osoby, jež uplatňuje, že věc neměla být sepsána, byl rovněž prohlášen konkurs, takže ve sporu o jejím vyloučení ze soupisu proti sobě stojí správci konkursních podstat (žalobu je povinen podat správce, který byl při soupisu věci předstižen, proti správci, který věc sepsal jako první). V pořadí druhý soupis nemovitosti neopravňuje správce konkursní podstaty, který takový soupis provedl, k tomu, aby po dobu, kdy trvají účinky v pořadí prvního soupisu, s nemovitostí nakládal, ani jej nezatěžuje povinností obstarat údržbu a správu sepsané nemovitosti (k tomu je povolán správce konkursní podstaty, který nemovitost sepsal jako první).

Nejvyšší soud přitom nesdílí ani žalobcův názor o možné neústavnosti popsaného postupu, když zástavní dlužník (vlastník zástavy), který tvrdí, že zástavní právo nevzniklo, nebo že již zaniklo, má k dispozici dostatečné prostředky obrany proti neoprávněnému zásahu do jeho práv (excindační žalobu dle § 19 ZKV). Skutečnost, že zástava slouží jako zdroj úhrady závazku osoby (osobního dlužníka), jež může být osobou odlišnou od vlastníka zástavy (zástavního dlužníka), je pak pojmovou vlastností zástavního práva.

Z uvedeného je zřejmé, že právní posouzení věci odvolacím soudem správné není, jelikož ten založil své rozhodnutí na úvahách, jež jsou se závěry formulovanými Nejvyšším soudem v rozporu.

Nejvyšší soud proto, aniž ve věci nařizoval jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), napadený rozsudek zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 1, 2 a 5 o. s. ř.).